

ÉVFORDULÓK

Szirbik Miklós a reformkori Makó népéletéről

A makói református templom előcsarnokában márványtáblák emlékeztetnek két kiváló prédikátorra, akik maradandóan írták be nevüket a város és az egyház történetébe. Az egyik a jó öreg Szikszai György (1743–1803), aki városunkban írta a magyar reformátusság legnépszerűbb imádságoskönyvét, a száz kiadást megért *Keresztyéni tanítások és imádságok* című munkát, amely a magyar nép minden osztályában és rétegében otthon talált. A másik Szirbik Miklós, aki lelkészként és történetíróként is maradandót alkotott.

Szirbik Miklós a „hazafi”

Ősei a török hódoltság utáni megüledkor Erdélyből, a Maroson tutajjal érkeztek Makóra. A Rákóczi vezette kuruc mozgalomban résztvevő Szirbik családnak rebellis magatartása miatt kellett menekülnie. Az idegen hangzású név az itteni nyelvhasználatban Szirbikre módosult. Prédikátorunk már minden ízében makai volt, ezt a *hazafi* szóval fejezte ki, vagyis szűkebb hazájának a fia.

Szirbik Miklós 225 évvel ezelőtt, 1781. április 3-án született jobbágyi családban. Az értelmes fiú a nagy múltú makói református iskolában végezte tanulmányait. Egyik tanítója a püpos hátú, de széptudományú, anyagi erkölcsű Orbán József volt, ki a „makai iskola fundamentomát” vetette meg. Az úgynevezett deák iskolában a vasszorgalmú Berei István tanította, aki keresztülvitte, hogy a tehetséges fiú továbbtanulhasson. A Debreceni Kollégiumban a tankönyveket író, térképeket kiadó, későbbi püspök, Budai Ézsaiás (1766–1841) történelemre és klasszikus nyelvekre oktatta. 1808. augusztus 16-tól a következő év húsvétjáig Göttingában az Universitas Georgia Augusta hallgatója. Az egyetem anyakönyvének beírása: Nicolaus Szirbik. Patria: Hungaria. Studium: Theologiae. Pater: mortuus est. Eperjessy Kálmánnak sikerült fölkatnia a göttingai időszakból készült egyetlen ismert arcképét, amelyet unokája, dr. Varga Bálintné Szirbik Vilma bocsátott rendelkezésére. Külföldi tartózkodásakor atyai örökségére nem tartott számot, csak azt kérte, hogy 80 forintot küldjenek neki, a földön osztozzanak meg a testvérek. Anyagi javak megszerzésére később sem törekedett, kedvenc mondása volt: „Soha életemben nem volt 100 forintom egy rakáson, hanem amire kellett, arra mindig volt.”

Lelkészi pályája Feketegyarmaton kezdődött. Két év múltán Doboz község választotta meg prédikátorának. Az itt töltött öt esztendő életének nyugodt és boldog időszaka volt. Az esperes rábeszélésére is szükség volt, hogy a makói hívek meghívását elfogadja, ugyanis a második lelkészi állás megszervezésétől, 1784-től a „botránkoztató viszálykodás” közepette előfordult, hogy a lelkészek közötti pereskedés egy esztendeig folyt a megyei törvényszéken. Makón „post hominum memoriam – írta Szirbik – csak négy pap holt meg még, az is mind bűvában, és csak egy az öregkorban, a többi pedig másuva ment halni.” Szirbik Miklós idejével, 1817-től helyreállt a lelkészek közötti béke, 1828-tól ő lett az első lelkész. Ugyanekkor került Makóra másodlelkészként Juhász István esperes fia, Juhász Antal. Az új tisztárs

magának kívánta az első prédikátorsággal járó nagyobb szállásföldet, a nagyparókiában való lakást, az eklézsia pecsétjéről, archívumáról, ládáiról való gondviselést. Ez megdöbbenetete a puritán természetű Szirbik Miklóst, de nem vette föl a kesztyűt, ehelyett az esperesnek levélben jelentette be: „innét elmenni nyereségnek tartanám”. Valami középszerű csendes helyre vágyott. Az esperes megleckéztette fiát, további súrlódásról nincs tudomásunk. 1829-től egyházmegyei tanácsbíró, a főispán javaslatára vármegyei táblabíró lett. Minden más kitüntetést visszautasított. Egyházának és szülővárosának élt. A félárva Soós Lídiával kötött házasságából négy fiú és nyolc lány született. Közülük három fiú és egy leány kicsiny korában elhunyt. Édesanyja temetésekor, 1823. február 3-án – az anyakönyvi bejegyzés szerint – a családnak unokákkal és azok gyermekeivel együtt már 113 tagja volt.

Esperesi elvárás: az eklézsiák történetének földolgozására

A reformkor polgári közgondolkodásban a nemzeti hagyomány ápolása és a népi kultúra felé fordulás egyre nagyobb szerephez jutott. Ebben a szellemben szorgalmazta Kis Bálint, a békés-bánati egyházkerület helyettes esperese, hogy a lelkészek dolgozzák föl egyházközségük múltját. Ennek eredménye meg is lett. 1832-ben Ecsedi Gábor a Tudományos Gyűjteményben közzétette *Gyulának polgári és egyházi állapota a régiebb s újabb időkben* című tanulmányát. Kis Bálint 1836-ban fejezte be békés-bánati egyházmegye történetének megírását, majd elkészítette *A szentesi reformata ekklesia históriája* című munkáját. Hiteles kútfők és személyes megfigyelés alapján alkotta meg Gácsér István 1838-ban *Füzesgyarmat szent ekklesiájának krónikáját*. Ebbe a sorba illeszkedik be Szirbik Miklósnak 1835–36-ból *Makó Városának közönséges és az abban lévő Reformata Ekklesiájának különös leírása*. Mai szóhasználattal: Makó városának általános és az abban lévő református egyháznak részletes leírása.

Szirbik Miklós a kéziratot két példányban készítette el; egyiket elküldte Szentésre, az esperességre, a másikat megtartotta magának. A makói egyházi tanács 1848. március 5-én megkérte lelképásztort, hogy „az általa megírt makói ref. anyaszentegyház történetét szíveskedjék főgondnok úrnak átadni, ki azt tisztán leíratván az anyaszentegyház levéltárába használat végett és örök emlékül letéteti.” Szirbik Miklós veje, Barczán Antal makói városi tisztviselő szerint a lelkész eredeti példánya „még az 1853 évben anyósom által apósom meghagyása szerint a makói ref. egyháznak ajándékozott”, a másolatot családjuk őrizte. Ugyanez csendül ki Reizner János 1892. augusztus 26-i leveléből is: „A kézirat eredetije a ref. egyház levéltárában is megvan [...], az a kézirat tökéletesebb is, mint Barczáné, mely hemzseg a hibáktól, különösen a latin oklevelek másolatánál.” Borovszky Samu az eredeti kéziratot 1896-ban még a református egyház irodájában tanulmányozta. Ez a példány elkallódott vagy ismeretlen helyen lappang. A belvárosi református egyház irattárában jelenleg őrzött példányt 1902-ben Kis Pál János Veszprém megyei Tés molnármestere ajándékként küldte mint gyermekkorá óta őrzött becses régiséget. A kézirat első oldalára be is írta: „Kis Pál János és nőm Dobrai Julianna tulajdona.” Ugyanezen a szakadozott oldalon töredékes bejegyzés: „Iskolás gyerekkorom óta...” A szentesi esperesi archívumba elhelyezett példány kerülhetett ismeretlen úton a tési molnármesterhez, ugyanis a kötésre 1837-ből származó iktatószámot írtak és egy 75 mm nagyságú D betűt, amely valamilyen csoportbeosztásra utaló jelzés lehetett. A kézirat másolati példányát Barczán Antaltól fia, Barczán Endre makói főgimnáziumi tanár örökölte, akit 1913-ban az ipolysági gimnázium igazgatójának neveztek ki. Ezen példány sorsáról nem tudunk semmit.

„Nem jobb, nem is szebb Makó más szomszéd helyeknél”

A 223 lap terjedelmű kéziratból 80 lapot tesz ki a város leírása. Makó történetét mindenekelőtt történeti források alapján írta meg. A városi levéltárban különösen gondosan tanulmányozta *Makó városát régi időktől érintő iratok* fondját. A krónikaírás időszakában is folyt az úrbéri per, amely a makói közvéleményt élénken foglalkoztatta. Leírásának különös értéke, hogy épít a szóbeli emlékezésre. Többször említi: *még én esmértem olyan öreg embert..., az atyák által adták fiaiknak..., atyámtól hallottam..., száján forgó szóhagyomány..., még a mostani öregek emlékeznek arra az időre..., fennmaradt firől fira a maradék fejében..., a sidók dolgában magoktól semmit ki nem tudhattam* stb. A szájhagyományon alapuló leírásai pótolhatatlan értékek.

Szirbik Miklós az anyatejjel szívta magába a makói tudatot. Belülről ismerte a város szellemiségét. Összegző munkájának koncepciója olyan eszmei tartalmat hordoz, amely csak Makóra jellemző. Lakóinak mentalitását velejéig áthatotta, hogy „régén szabad és fegyverrel szolgáló emberek voltak, annak emlékezete úgy fennmaradt firól fira a maradék fejében, hogy azt onnan ki se lehetne verni”. Ismerte a püspök-földesúrral vívott évszázados úrbéri harcokat, az ún. *nagy pernek* minden részletét, és ezzel makói nézőpontból azonosult. Ugyanakkor tisztelte a csanádi egyházmegye püspökeit. Kőszeghy László halálakor, 1828-ban a református templomban istentisztelet keretében ő is megadta részére a végző tisztességet.

A város régi nagyságáról, török alatti utolsó pusztulásáról és az újonnan való megülésétől is írt, de számára, mint makóinak, a helység kiváltságos állapota volt fontos. Külön fejezetet szánt Makó földesuraság alá való jutásáról, ahhoz való viszonyáról és szabadságának lassankénti elenyészéséről. Reizner János várostörténetének is ez lett 1892-ben – Szirbik hatására – eszmei vezérfonala.

Munkájában a város akkori igazgatásáról is írt. A városi tanács tagjai és vezetősége a gazdársadalomból kerültek ki. A bíró 3 esztendeig katolikus, 3 évig református, 1 évig orosz (görög katolikus); az esküdtek közül 5 katolikus, 5 református, 2 orosz. A három nótárius közül egyik katolikus, a másik református, a harmadik orosz részről való. Az esküdtbíró, perceptor, töltesbíró, székermester, városgazda szintén mindenkor más vallásfelekezettű. A zsidók nem tartoztak a városi igazgatás hatáskörébe, ők külön *communitast* alkottak, a mindenkori püspök-földesúrral kötöttek szerződést.

A reformkori Makó földrajzi leírása is szakszerű. A kétezer öl szélességben elterülő várost formája alapján szívhez hasonlította. Utcái eléggé regulázottak, a városrendezést a Marosnak 1821. évi *kirontása*, a sok ház összedőlése tette lehetővé. Kövesút nem volt, a forgalmasabb utcákban fenyőfapallókon jártak. Makó akkor három városrészből állt: a katolikus Bujákból, a református Szentlőrincből és Újvárosból. A 3100 lakóház vályogból, illetve vert falból épült, födele gyékény vagy nád. Az egész város lapályon fekszik, ezért pincét alig lehetett építeni. Kutat ezért könnyű ásni, de jó ivóvízre ritkán találni. A 21 vízimalom, az 55 szárazmalom magányosoké. Látogatott volt az öt vendégfogadó, a két csapszék, a serház, a külterületi négy csárda. A három emeletes granáriuma (raktára), a kasznárlak, a pajtákból, emeletes tisztai lakásokból, strázsaházból álló királyi sóház, a kőkerítéssel körülvárt vármegyei magazin (a katonai porciókat tárolták benne) és az epreskert a felülvigyázó lakásával, a selyemtenyészésre szolgáló épületekkel.

A város határának kiváló ismerőjeként teljességre törekvően felsorolta a földrajzi neveket, és pedig az elpusztult falvak, határrészek, síkok, szigetek, félszigetek, erek, fenekek, tavak, de még a vályogvető gödrök neveit is. A népi etimológia sem maradhatott ki. Hatrongyos nevét pl. onnan származtatja, hogy valamikor hat szegény, rongyos ember szállta meg, kik – mivel földjük sovány volt – azután is rongyosak maradtak. Szirbik földrajzi névanyaga bekerült a Pesty Frigyes-féle névgyűjteménybe, a városvezetés által erre megbízott Balku Gyula ugyanis Szirbik Miklós munkáját használta föl.

A Maros bővelkedett halban, amely a tisztainál kapósabb. A folyó mindenekelőtt hajózásra szolgált. Erdélyből ezen szállították a sőt, az építésre való kemény- és fenyőfákat. A gabonakereskedés is a Maroson bonyolódott, ebből a célból olykor a dunai hajók is lejöttek. Makóra nézve voltak ártalmi is, mindenekelőtt az árvizek. A gátak karbantartása, magosítása olykor az úrbéri kötelezettségeknél is nagyobb teherként nehezedett rájuk. Vize a Fekete-Körös után az ország legkitűnőbb ivóvize. A kántákkal kimerített zavaros vizet egy napig is hagyták üledni, egyesek szűrőkövet is alkalmaztak.

Termőföldje jó minőségű. Leginkább tisztabúzázt és kukoricát termesztettek; kölest, krumpelit keveset; kendert, lencsét, borsót, paszulyt elegendőt. A dohánnyal már fölhagytak. Hajdan a szőlőtartás nagy haszonnal járt, némelyek szántóföldjeiket is eladták érte. Makó már akkor is híres volt kertészkedéséről. „Termesztének pedig – írja – veres és fokhagymát sokat; paprikát annyit, hogy némelyek törve hordókat töltenek meg véle; mindenféle káposzta és saláta nemet eleget és jót. De kivált gyökeres veteményeiről híres Makó. Az itt termő petrezselyem, zeller, peszternák, sárgarépa mind bőségével, mind szépségével s jóságával elsőséget érde-

mel. Szóval az egész Alföldet és Bánátot előnti Makó gyökereivel, hagymáival és paprikájával.”

A makai határ a legszebb szarvasmarhák hazája. Lovaik középszerűek, de a mezőhegyesi kincstári uradalom csődöreinek behozásával kezdtek nemesíteni. A sertés bánati fajta. Mindenféle aprójszágot bőven tenyésztettek.

A lakosság többnyire középrendű. A föld nagyon elaprózódott: „Amely darab földet ez előtt 40 esztendővel egy háznép bírt, most azt 10–12 bírja.” A földművelők szántóvetők és kertészek, vagyis telkes jobbágyok és kertészkedésből élő zsellérek. Mesteremberek is vannak szép számmal: csizmadia 140, takács 116, kovács 28. Az iparosok hét céhbe tömörültek. Az asszonyok között sok a kofa: a kalács, kenyér, pecsenyesütő; a liszt, gyümölcs és zöldségárus. A helyi piacokon kívül eljártak Mezőhegyesre és Nagyszentmiklóstra. A makai kenyér igen híres és kapós. A hagyma és zöldségáruló kofáknak Temesvár és vidéke a legjobb eladó helyei. Gabonavásárja a gyulai és a szegedi után való; élelmiszer vagy ülvvásárja – a szegedit is ideértve – ezen a vidéken első.

Krónikásunk fölismerte, hogy a város a polgárosodásban elől jár. „Az előszámlált utakon sok pénz jöven be Makóra: okozza, még a közrendűek között is, a ruhabéli fényűzést és a cselédbérnek s a napszámnak – mind amellet is, hogy sok a szegény – nagyobb drágaságát, mint van az a szomszédságokban.”

A férfiak öltözete szűr, suba, ködmön, de közönséges a kék posztó ujjas, a mellrevaló és nadrág. Fejrevalójuk középnagyságú kalap és a fehér vagy fekete szűcs sapka. Lábbelijük a csizma, bocskort csak szőlőtakaráskor lehet imitt, amott látni. A fehérnép öltözködése jó ízlésű, csinos és magyaros. Tarka gyolcsból és pamutból készült réklit, rokolyát és pántlikával vagy aranycsipkével ékesített pruszlikot hordanak. A régiség maradványa a posztó rékli vagy ködmön és a panyókául viselt mente. A fiatalok nyakukban olyan nagy pamut vagy selyem keszkenőt hordtak, hogy hátul a derékon kötötték meg. Az öregebbek főrevalója fátyol főkötő, azon fölül kendermagos, kék keszkenő; a fiatalabbaké fodros selyem főkötő és hátul kötött keszkenő. Lábbelijük fekete és piros csizma, meg papucs. Közönségessé kezd lenni a cipő és a harisnya.

Élismódjuk egyszerű, de nem sovány. Eledelük hús, hüvelyes vetemény, kivált a mezőn tarhonya. Mulatságokon az ételek címere a szárma (töltöttkáposzta). Kalácson és pogácsán kívül a katolikus városrész gazdasszonyai elsők réteseikkel, béleseikkel. Szombat esténként elmaradhatatlan a túróslepény.

A szokások között említésre méltónak találta a névnap, keresztelők, sertésölés kori vendégeskedéseket. A görög katolikusoknál nagy divatban voltak a halotti torok.

Módiban volt a poétáskodás. Az egyszerű emberek minden nevezetes, víg, szomorú vagy nevetséges történeteket a maguk módja szerint versbe szeretik foglalni.

Egy jellegzetes szólás magyarázatáról is szólt. „Makóra, ha rossz vagy, régi közmondás: de igaz-é? Úgy látszik, ezzel azt akarják a csúfolók jelenteni, hogy Makó minden rosszat bévesz. Az igaz, hogy ide sok gyülevész nép tódult eleitől fogva, és még ma is, aki egyszer idejön, nem igen megy ki innét; és éppen ez az oka a város oly szaporán való nevekedésének, de ami Makónak dicsőségére válik, s azt mutatja, hogy itt az élés módja könnyebb, a teher kevesebb, mint másutt. Egyéb iránt a rosszakat itt is megbüntetik; sőt azoknak sokszor a közemberek is magokat bírálkák és bosszúállóikká teszik. Az említett közmondásra hát mi makóiak, a mondott értelemben a csúfolódás és irigység bélyegét ütjük, s annak ezt az ellenkező értelmet adjuk: ha rossz vagy, eredj Makóra, majd megtanítanak ott.”

Egy helyi mondát is leírt: „Ennek a Rákóczinak a makai bíróval esett nevezetes történetét emlegetik mind e mai napig a makaiak. Ti. mikor már Rákóczi szorulni kezdett, egy levelet küldött helységenként a Zomboron tanyázott török basához, melyben attól segítséget kért. A levél Makóra jutván, a bíró, Kotsis nevű, a város hadnagya kezébe adta a kézhez szolgáltatás végett, ki is azt süvege mellé tette, minthogy még akkor közönségesen az úgynevezett túri süveget hordozták. Mikor a Maroshoz ért a hadnagy, inni lehajolván, a süvegét fejéből levette, s a levél mellőle kiesett. Ivását végezvén süvegét felkapta, s a nélkül, hogy a levél kiesését észrevette volna, folytatta útját. Már jó darabig elhaladt, mikor észrevette, hogy nincs levél. Ekor visszajött a levél keresésére, de már az alatt bizonyos szegedi emberek hazafelé való útjukban a levelet meglátván, felvették, s azt Szegeden, mint újságot mutatták; így az ott tar-

tózkodott német katonák kezébe került. Kik is ebből megtudván Rákócziinak szorult állapotját; a felől a Rákóczival Felső-Magyarországon szembe álló császári sereget tudósították, mely ezen hírre Rákóczi népére ítvén, azt úgy megverte, hogy abból következtetve Rákócziinak végső romlása. Ekkor azt a fenyegetést tette Rákóczi, hogyha még valaha előmenetele lesz, ezért, mint árulásért, Makónak, főképpen a Kotsis familiának ivadékát is kardra hányatja. Mivel azonban a nép száján forgott az a beszéd, hogy Rákóczi maradéka máig is megvan Franciaországban, amint hogy az ő fia, György is ott maradt, bár maga onnét Törökországba ment, s ott halt meg; innen lett az, hogy a múlt francia háború kitérősekor az a hír támadván, hogy jön Rákóczi, a Kotsis familiából sokan egész éjszakákat sírással töltöttek el.”

Munkájának nagyobb felében a református egyházzól ad számot. Főleg az 1781. évi tűzvész után keletkezett irattári anyag állt rendelkezésére. A felekezetek közötti egységet, békét örömmel említette: „Egyik a másikkal vallásos szokásait nem gúnyolja, templomát nem utálja; temetési és más innepélyes alkalmatosságokkal a reformátusok a katolikusoknak és oroszoknak, ezek viszont amazoknak templomába tódnak.”

A református vallás hamar gyökeret vert Makón, a vidék egyházi központja lett. A békés-bánati egyházmegyét korábban *makói traktusnak* hívták. A makói eklésia iskolája valamikor virágzó volt: „A makói oskola még a gyulainál is előbbre való volt, benne rendszerint húsz, harminc philosophiát és theologiát hallgató togátus ifjak tanultak; kikkől ezen vidéknek oskolai tanítók, sőt prédikátorok is lettek.”

A felekezeti tapintatnak szép példája – mivel a katolikusok nagypénteken nem harangoztak – ezt a reformátusok is alkalmazkodtak. Ekkor náluk az istentiszteletre való hívás úgy történt, hogy a templom melletti fatoronyba fölment tizenkét iskolás gyermek, és a város különböző irányában állva énekelték *Ó ártatlanság báránya...* kezdetű bűnbánati éneket.

Szirbik Miklós világot gyűjt

Szirbik Miklós enciklopédikus teljességű leírást nyújtott városáról és egyházáról. Megállapításai tömörek, lényeglátók. Olyan szabatosan és tárgyyszerűen fogalmazott, hogy a történések nem csupán gondolatait veszik át, hanem szó szerint is szívesen idézik. Sorai mai stílusunkba átültetve, veszténekek erejükből. Írásában a sajátos makói népi szemlélet ötvöződik az európai horizontú látásmóddal. Olvasottsága, műveltsége ellenére nem szakadt el a paraszti világtól, sőt világszemléletében ennek meghatározó szerep jutott. Munkáját az teszi maradandóvá, hogy a helyi népi történeti látásmódhoz fölmutatta a történeti forrásokat és azt tudományos szintre emelte. Szemléletmódja plebejusi, műveltsége európai.

Makó múltjának bűvárlói valamennyien Szirbik Miklós „köpenyéből” bújtak elő. Azóta nincs olyan helyismereti munka, amely közvetlenül vagy áttételesen ne az ő írásából merítene. De nemcsak a néprajzkutatóknak és történészeknek, de a földrajzosoknak és szociológusoknak, nyelvészeknek és földrajzinév kutatóknak, agrár- és településtörténészeknek, főleg egyház- és művelődéstörténészeknek stb. jelent kincseshányát. Adatai tovább élnek Fényes Elek geográfiai szótárában, Pesty Frigyes földrajzi-név gyűjteményében. Ennek fölhasználásával készült Szőlősi Antal lelkésznek a makói református egyház történetéről írt cikksorozata. Reizner János Makó történetének megírásakor nemcsak használta Szirbik Miklós munkáját, de eredetileg könyvének függelékében ki is akarta azt adni. Borovszky Samu millenniumi megyei monográfiájában alapvető forrásnak tekintette. Petrovics György polgármester kezdeményezésére Eperjessy Kálmán 1927-ben rendezte sajtó alá, és a makói helytörténeti kutatás középpontjába állította. Ugyanabban az évben a Berkes utcát Szirbik Miklósról nevezték el.

1979-ben a múzeumi füzetek sorozatában *Makó városának leírás 1835–1836* címmel újabb kiadásban is megjelent. Jegyzetekkel, latin szövegek fordításával és bő képanyaggal egészült ki. Tiszteletére a református nagyiskola hátsó homlokzatán emléktáblát helyeztek.

A Keresztény Értelmiségiek Szövetségének makói csoportja 1991 tavaszán, Szirbik Miklós születésének 210. évfordulóján a református nagyiskola emléktábláját Mendei Árpád igazgató és Nagy Antal lelkész koszorúzza meg. A múzeumban rendezett emlékülésen Oltvai Ferenc levéltáros, Kéki Imre lelkész, Jámorné Balog Tünde festőművész, Tóth Ferenc nyugalmazott múzeumigazgató, Halmágyi Pál múzeumigazgató, Fejér Gábor muzeológus méltatta Szirbik Miklós jelentőségét.

1996. június 30-án Kocsis Elemér, a Tiszántúli Egyházkerület püspöke ünnepi hálaadó istentisztelet keretében vette át a fölüjított templomot. Tóth Ferenc méltatta Szirbik Miklós művelődéstörténeti jelentőségét, fölavatta a krónikairó emléktábláját és kezdeményezte a Szirbik Miklós Társaság megalakítását.

A Belvárosi Református Egyház 2003. november 3-án hálaadó istentisztelet keretében emlékezett meg Szikszai György halálának 200., Szirbik Miklós halálának 150. évfordulójára. Ezt követően a Szikszai György–Szirbik Miklós Emlékház tábláját Konrád Zoltán lelkész avatta föl.

Szirbik Miklós szelleme ma is jelen van Jámborné Balog Tünde művészeti alkotásaiban, a makói monográfia kötetében; áthatja a református egyház hitéletét, a róla elnevezett társaság munkáját.

Tóth Ferenc

Marczali Henrik első iskolája

Százötven évvel ezelőtt 1856. április 3-án született Marczali Henrik történetíró, egyetemi tanár. A XVIII. századi magyar fejlődésről írt monográfiájában átfogó képet rajzolt az udvar és a magyar nemesség ellentétéről, Mária Terézia majd I. József politikájáról. A Magyar Nemzet Története sorozat 8. kötetét ő írta (Magyarország története 1711–1815 között). Egy önálló magyar világtörténeti összefoglalás megírására vállalkozott, 1898 és 1905 között megírta a Nagy Képes Világtörténet című munkáját. Mind Hóman Bálint, mind Szekfű Gyula az ő szemináriumában nevelkedtek.

Egyetlen életrajza sem utal arra, hogy csurgói diák volt. A Csurgón szerkesztett Belső-somogy című hetilap 1940. július 28-i száma halála után egy héttel megemlékezett róla: *„Szerkesztőségünk nemrég meg is kereste a nagynevű tudóst: mondjon el egyet-mást csurgói diákkoráról. Marczali Henrik látható örömmel tett eleget kérésünknek és ezeket mondta: – Négyéves koromban megtanultam írni és olvasni, s már nyolcéves koromban történelmi könyveket olvastam. Atyám, aki marcali rabbi volt, megkérdezte, hogy mi akarok lenni, és egyidejűleg elővette a Talmudot és a latinkönyvet, hogy válaszjak. Én latinul akartam tanulni, így lettem historikus. Nyolcéves koromban apám elvitt Csurgóra a gimnáziumba. Mielőtt felvettek, megexamináltak. Az igazgató elnevelte magát a vizsga végén, és tréfásan odaszólt atyámnak, hogy jövőre a tanári kar jobban fog felkészülni. Csurgón minden évben két osztályról vizsgáztam. Tizennégy éves koromban érettségiztem, s akkor a pesti egyetemre kerültem. Akkor még ment az ilyesmi. Tisza István gróf egyszer azt mondta nekem, hogy abban még rajta is túltettem, mert ő tizenhatéves korában került az egyetemre... Most is visszacsengenek füllinke e szavak. Marczali Henrik rengeteg történelmi művet írt, s egyetemi tanársága alatt sok kitűnő történelem-tudóst nevelt. Nevét Európa-szerte ismerték. Kedden délután helyezték örök nyugalomra a rákoskeresztúri temetőben a csurgói gimnázium egykori nagynevű növendékét.”*

A csurgói gimnázium első, az 1864/65-ös tanévről készült nyomtatott értesítője még nem közli a tanulók névsorát. A következő évi már igen, és itt már megtalálható a tanulók között, és csakugyan már a harmadik osztályban van, eredeti nevén: Morgenstern Henrik. A kéziratos „Értesítő”-ek pontosan, évente kétszer, félévkor és év végén közölték az osztálynévsorokat. 1865/66-ban kétszer is szerepel Morgenstern Henrik neve. A húsz III. osztályos tanuló közül a 11. volt az osztálynévsorban. Osztálytársai neve mellett félévkor 2,5 volt a tanulás éveként megnevezve, ő 1,5 évig tanult, tehát az első évben két osztály anyagából vizsgázott. Születési évét egy évvel korábbra tették, valószínűleg kegyes csalásként, hogy nyolcévesen beiratkozhatson.

Dr. Horváth József